

УДК 341.17

Євген Борисович ТІТОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародного і європейського права юридичного факультету

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1221-612X>

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦІННОСТЕЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Досліджуючи поняття «цінності Європейського Союзу», ми стикаємося з категорією фундаментальних елементів Європейської культури, що виступають підґрунтям для формування норм Європейського соціуму. На думку окремих європейських дослідників, зміст поняття «Європейські цінності» включає гуманістичне мислення, раціональність, світськість, верховенство права, демократію та права людини [1]. Саме ці фундаментальні цінності є основою для побудови сучасного, вільного демократичного суспільства у ЄС, охоплюючи сьогодні, усі сфери відповідної соціальної системи, включаючи її правову складову.

Завдяки Лісабонському договору соціокультурна категорія «Європейські цінності» в ЄС набула правового виміру та конкретного юридичного змісту. Відповідно до ст. 2 ДЄС «Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для всіх держав-членів» [2]. Використовуючи конституційно-правовий підхід до розуміння цих положень і визначення рівня їхньої загальності та обов'язковості ми можемо провести аналогію між ними та більш звичною для національного права категорією «засад конституційного ладу». Враховуючи наведену позицію щодо значущості цінностей ЄС особливу увагу варто приділити питанню їхнього забезпечення.

Аналіз положень ДЄС дозволяє виявити два підходи до формування механізму забезпечення цінностей ЄС. Перший з них отримав закріплення у ст. 7 Договору. Вказана стаття встановлює: «Рада ... може встановити, що існує явний ризик тяжкого порушення державою-членом цінностей, зазначених у ст. 2...» або «... існування постійного та істотного порушення однією з держав-членів цінностей, зазначених у ст. 2 ...» [2]. Після встановлення факту порушення або його загрози «Рада може ... вирішити призупинити певні права відповідної держави-члена, що впливають із застосування Договорів, включаючи право голосу представника уряду держави-члена у Раді...» [2]. Зазначимо, що згадані правомочності надані Раді на спеціальних умовах, які полягають у тому, що у визначених випадках вона може приймати рішення та діяти лише за пропозицією однієї третини держав-членів, Європейської Комісії та після згоди Європейського Парламенту (ч. 1 та 2 ст. 7), або вирішувати кваліфікованою більшістю (ч. 3 та 4 ст. 7) [2]. У кожному з наведених випадків враховуються правила встановлені ст. 354 ДФЄС щодо порядку прийняття окремих рішень [3].

Описаний у ст. 7 ДЄС підхід до формування механізму забезпечення цінностей Союзу відповідає теоретичній концепції негативної (ретроспективної) відповідальності. Вона збігається зі змістом міжнародної відповідальності визначеним Комісією міжнародного права у Проекті статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння як «наслідки, які те чи інше міжнародно-правове діяння може мати згідно з нормами міжнародного права» [4]. Характерною ознакою цього підходу можна визнати той факт, що у ньому реалізовано лише один напрямок відповідальності – відповідальність держав-членів перед ЄС.

Другий підхід встановлює механізм забезпечення цінностей ЄС у його власній діяльності та формує комплекс його зобов'язань перед державами-членами та іншими суб'єктами права ЄС. Даний варіант формування механізму забезпечення цінностей ЄС має дещо відмінну від механізму описаного вище природу, яка втім також пов'язана з інститутом відповідальності. У цьому випадку мова йде про використання теоретичної концепції позитивної (проспективної) відповідальності, яка передбачає обов'язок суб'єкта виконувати певні юридично-визначені вимоги у майбутньому.

У рамках механізму позитивної відповідальності ДЄС закріплює низку положень, що чітко вказують на зобов'язання Союзу щодо забезпечення усього комплексу цінностей ЄС серед яких: У своїх відносинах зі світом Союз підтримує та поширює свої цінності (ч. 5 ст. 3); Союз розвиває особливі відносини з сусідніми країнами для створення на основі цінностей Союзу простору добробуту та добросусідства (ч. 1 ст. 8); Союз має інституційну структуру, спрямовану на те, щоб поширювати цінності Союзу (ч. 1 ст. 13); Союз визначає та здійснює спільну політику та заходи й

працює заради досягнення високого рівня співпраці в усіх сферах міжнародних відносин для того, щоб гарантувати свої цінності, основоположні інтереси, безпеку, незалежність та цілісність Союзу (п. (а) ч. 2 ст. 21); Союз дотримується принципів і невідступно слідує цілям, визначеним в частинах 1 та 2 ст. 21 (ч. 3 ст. 21) [2].

Також ДЄС містить низку положень що визначають зобов'язання Союзу щодо забезпечення окремих цінностей ЄС, зокрема: непорушність та невідчужуваність прав особистості, свобода, демократія, рівність та верховенство права (ч. 3 преамбули); принципи свободи, демократії, верховенства права, поваги до прав людини та основних свобод (ч. 5 преамбули); основоположні соціальні права, які визначено в Європейській соціальній хартії 1961 р. та в Хартії Співтовариства про основні соціальні права працівників 1989 р. (ч. 6 преамбули); Союз дотримується принципу рівності своїх громадян (ст. 9); Союз визначає та здійснює спільну політику та заходи й працює заради досягнення високого рівня співпраці в усіх сферах міжнародних відносин для того, щоб зміцнювати й підтримувати демократію, верховенство права, права людини та принципи міжнародного права (п. (b) ч. 2 ст. 21) [2].

Особливістю забезпечення цінностей ЄС на підставі механізму позитивної відповідальності є його реалізація за допомогою судової системи ЄС. Як визначено у ст. 19 ДЄС: Суд ЄС забезпечує дотримання законодавства у тлумаченні та застосуванні Договорів (ч. 1 ст. 19); Суд ЄС згідно з Договорами: приймає рішення у справах за позовами, які подають держава-член, інституція, фізична або юридична особа (п. (а) ч. 3 ст. 19); виносить попередні рішення щодо тлумачення законодавства Союзу або чинності актів, ухвалених інституціями на звернення судів або трибуналів держав-членів (п. (b) ч. 3 ст. 19); приймає рішення в інших справах передбачених Договорами (п. (c) ч. 3 ст. 19) [2].

Необхідно зауважити, що механізм забезпечення цінностей ЄС не обмежується установчими договорами Союзу. Він органічно доповнюється та розвивається системою правових актів ЄС, зокрема: Директивою Ради 2000/43/ЄС про впровадження принципу рівного ставлення між особами незалежно від расового чи етнічного походження; Директивою Ради 2000/78/ЄС про загальні засади рівного поводження у сфері зайнятості і занять; Директивою Ради 2004/113/ЄС про принцип рівного поводження між чоловіками та жінками у питаннях доступу та постачання товарів і послуг; Директивою 2006/54/ЄС Європейського Парламенту та Ради про імплементацію принципу рівності можливостей та рівного поводження до чоловіків і жінок у питаннях працевлаштування та зайнятості; Загальним Регламентом про захист даних (Регламент 2016/679); Директивою про захист даних 95/46/ЄС; Директивою 2016/680/ЄС Європейського Парламенту та Ради про захист фізичних осіб при обробці персональних даних компетентними органами влади для цілей попередження, розслідування, виявлення чи судового переслідування кримінальних порушень або виконання кримінальних покарань; Директивою 1999/93/ЄС Європейського Парламенту та Ради Про систему електронних підписів, що застосовується в межах Співтовариства; Директивою 2002/58/ЄС Європейського Парламенту та Ради про конфіденційність і електронні засоби зв'язку; Директивою 2006/24/ЄС Європейського Парламенту та Ради про зберігання даних, створених або оброблених у зв'язку з наданням загальнодоступних послуг електронних комунікацій або загальнодоступних комунікаційних мереж; Директивою 2009/136/ЄС про універсальні послуги та права користувачів, пов'язані з електронними комунікаційними мережами та послугами; Директивою 2016/681/ЄС Європейського Парламенту та Ради про використання даних про імена пасажирів для попередження, виявлення, розслідування та кримінального переслідування терористичних злочинів та тяжких злочинів.

Таким чином на рівні установчих договорів та правових актів ЄС сформований комплексний організаційно-правовий механізм забезпечення цінностей Європейського Союзу, що використовує методи негативної та позитивної відповідальності.

Список бібліографічних посилань

1. Definition of the most basic European Values URL: http://europaeischewerte.info/fileadmin/templates/Documents/ewdef_en.pdf (дата звернення: 05.04.2019).
2. Treaty on European Union (Consolidated version 2016). URL: <https://eur-lex.europa.eu/collection/eu-law/treaties/treaties-force.html#new-2-51> (дата звернення: 05.04.2019).
3. Treaty on the Functioning of the European Union (Consolidated version 2016). URL: <https://eur-lex.europa.eu/collection/eu-law/treaties/treaties-force.html#new-2-52> (дата звернення: 05.04.2019).
4. A/RES/56/83.

Одержано 05.04.2019